

แนวการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

แนวการสอนเจตคติ (attitude) มุ่งเน้นการสอนในด้านจิตพิสัยใน 2 ด้านคือ การสร้างความรู้สึกละเอียดอ่อนกับเจตคติ และการจัดระบบความคิด ความเชื่อ เมื่อนามาสัมพันธ์กับหลักการทั่วไปของการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม จะมีลักษณะดังตาราง 4

ตาราง 4 องค์ประกอบและลักษณะเฉพาะของการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะเฉพาะของการสอนเจตคติ แบบมีส่วนร่วม
ประสบการณ์	เน้นประสบการณ์ด้านความรู้สึกของผู้เรียน
การสะท้อนความคิดและถกเถียง	นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็น และโต้แย้งอย่างเต็มที่
การสรุปความคิดรวบยอด	นักเรียนได้ข้อสรุปด้วยตนเอง โดยครู กระตุ้นให้นักเรียนคิด และช่วยเพิ่มเติม
การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด	นักเรียนได้ทำกิจกรรมทั้งในและนอก เวลาเรียนเพื่อให้มีเจตคติที่ฝังแน่นมากขึ้น

ตาราง 5 สรุปลักษณะ เฉพาะของการสอนเจตคติ

องค์ประกอบ	ลักษณะ เฉพาะการสอน
ประสบการณ์ การสะท้อนความคิดและถกเถียง การสรุปความคิดรวบยอด การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด	เน้นประสบการณ์ที่หลากหลาย แสดงความคิดที่เปิดกว้าง กระตุ้นผู้เรียนให้สรุปด้วยตนเอง จัดสถานการณ์ให้ผู้เรียนอย่างหลากหลาย

แนวการสอนทักษะแบบมีส่วนร่วม

แนวการสอนทักษะ (skill) แบบมีส่วนร่วมเป็นการสอนที่มุ่งงานด้านทักษะพิสัย ซึ่งต้องอาศัยการสร้างให้เกิดความชัดเจนในด้านทักษะให้เห็นเป็นขั้นตอนที่ปฏิบัติได้ง่าย และนักเรียนได้มีโอกาสลงมือปฏิบัติในสถานการณ์ใกล้เคียง เพื่อทักษะ มีลักษณะดังตาราง 6

ตาราง 6 องค์ประกอบและลักษณะ เฉพาะของการสอนทักษะแบบมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะ เฉพาะของการสอนทักษะ แบบมีส่วนร่วม
ประสบการณ์ การสะท้อนความคิดและถกเถียง	อาศัยเหตุการณ์ที่ตรงกับชีวิตจริง ในการเรียนทักษะ นักเรียนได้มีโอกาสดอกเปลี่ยน ซึ่งกันและกันในการวิเคราะห์

ตาราง 6 (ต่อ)

องค์ประกอบของการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม	ลักษณะเฉพาะของการสอนทักษะ แบบมีส่วนร่วม
การสรุปความคิดรวบยอด การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด	ปัญหา หากฎเกณฑ์ หรือวิเคราะห์ ขั้นตอนในการฝึกทักษะต่าง ๆ ได้ความคิดรวบยอดหลายขั้นตอน ทั้งจากการฟัง บรรยาย จากการ สังเกต การสาธิต การประเมินผล ในกลุ่มและการประเมินผลรวม นักเรียนมีโอกาสดูฝึกซ้ำ ๆ โดยการ แสดงบทบาทสมมติตามสถานการณ์ ต่าง ๆ

กิจกรรมการสอนความรู้แบบมีส่วนร่วม

ในการจัดกิจกรรมการสอนความรู้แบบมีส่วนร่วม มีกระบวนการดำเนินการ กิจกรรมเช่นเดียวกับการจัดการเรียนการสอนโดยทั่วไป เป็นการจัดการเรียน การสอนเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชานั้น ไม่มีขั้นตอนการ สอนที่เฉพาะเจาะจง เพียงแต่ให้คำนึงถึงการจัดกิจกรรมที่ครอบคลุมองค์ประกอบของ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทั้ง 4 ประการก็เป็นการเพียงพอแล้ว

กิจกรรมการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

1. กิจกรรมในขั้นตอนสร้างความรู้สึกลึก เป็นกิจกรรมที่มุ่งกระตุ้นใจอาจ หรือรณมนัาให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกตามจุดประสงค์ เพื่อนำไปสู่การจัดระบบ

ความคิด ความเชื่อ และสร้างเป็นเจตคติที่ต้องการหรือเปลี่ยนเป็นเจตคติที่พึงประสงค์ กิจกรรมในขั้นตอนนี้ได้แก่

1.1 สื่อหรือกิจกรรมสร้างความรู้สึก

1.1.1 สื่อ (กรณีศึกษา) เป็นเรื่องราวที่บันทึกไว้ เช่น บทความ บันทึกประจำวัน จดหมาย ฯลฯ อาจทำเป็นบทสำหรับอ่าน เพราะใช้ได้ง่ายแต่ต้องอาศัยความสามารถของครูในการใช้น้ำเสียง จังหวะ เพื่อช่วยให้เกิดความรู้สึก หรืออาจทำให้เป็นแถบเสียง และสามารถใช้นดนตรี รวมทั้งเสียงของบุคคลมีอาชีพมาช่วยทำให้เกิดความรู้สึกที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังอาจทำเป็นวีดิทัศน์ ซึ่งถ้าสร้างได้ดีจะช่วยกระตุ้นความรู้สึกได้มาก แต่ก็มีปัญหาเรื่องเครื่องมือ ปัญหาทางเทคนิคของภาพและเสียง ตลอดจนขนาดของจอด้วย

1.1.2 กิจกรรมสำหรับสร้างความรู้สึก อาจแบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กิจกรรมสร้างความรู้สึกโดยตรง เป็นการประยุกต์กรณีศึกษาให้เป็นกิจกรรม เพื่อให้นักเรียนมีส่วนร่วม เช่นละคร เป็นเรื่องสั้น ๆ โดยเขียนบทให้นักเรียนเตรียมการแสดงมาก่อน ซึ่งนักเรียนมักจะแสดงได้และเพื่อน ๆ ให้ความสนใจ จุดสำคัญอยู่ที่บทละครจะต้องสร้างอารมณ์ ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับจุดประสงค์ได้ดี ไม่ควรมีฉากหลายฉากเกินไป และแต่ละฉากควรจะสั้น ทั้งนี้เพื่อให้เล่นได้ง่ายชวนติดตาม และไม่เสียเวลามาก นอกจากนี้ก็มีละครวิทยุ นักเรียนสามารถแสดงได้ง่าย ๆ อดยากกันแล้วนักเรียนอ่านตามบทที่เตรียมไว้ให้ได้อารมณ์ ความรู้สึกโดยไม่ต้องมีการแสดง และหุ่นกระบอกที่เข้ากับระดับประถมศึกษาหรือมัธยมศึกษา เล่นในเรื่องที่ตัวละครจะแสดงออกได้ยาก สามารถสร้างบทให้ซับซ้อนกว่าละคร เพราะมีผู้พากย์ต่างหาก และกิจกรรมที่จำแนกเจตคติของนักเรียน โดยหวังผลให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้สึกประหลาดใจ และตระหนักในความคิดเห็นที่แตกต่างกันระหว่างกลุ่ม วิธีทำกิจกรรมนี้ เช่น การสำรวจความคิดเห็นเป็นกิจกรรมที่ครูใช้เพื่อให้นักเรียนได้รับรู้ความคิดของอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งจะเรียกคลอนความรู้สึกเดิมที่ตนเองยึดถืออยู่ได้ดี จากนั้นก็ใช้กระบวนการกลุ่มมาอภิปรายต่อให้ลึกซึ้ง และการตอบแบบสอบถามหากมีการออกแบบได้ดีจะทำให้เกิดความรู้สึกผิดคิดว่า ตนคิดแตกต่างกับคนอื่น หรือกลุ่มอื่น

อย่างไร การจัดลำดับความสำคัญที่ทำให้นักเรียนเผชิญกับความรู้สึกดังนี้ว่าจะ
 1. ให้ความสำคัญอะไรมากกว่า จะเห็นได้ว่ากิจกรรมทั้ง 3 อย่าง ต้องอาศัยการตั้ง
 คำถามที่กระตุ้นความรู้สึกลึก เช่น 1.ให้นักเรียนหาลักษณะของคนรักที่ต้องการ 5
 ประการ จากนั้นให้นักเรียนคิดว่าหากนักเรียนหาคนรักที่พบมีคุณสมบัติเพียง 4
 ประการ จะตัดข้อใดออก ทำเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จนเหลือเพียง 2 ประการ
 นักเรียนก็จะอธิบายจนเกิดความตระหนักว่าคุณสมบัติข้อใดที่เห็นคุณค่าภายในของ
 คนเรานอกจากนี้กิจกรรมอื่น ๆ เช่น การรู้ตัวที่ การต่อเรื่อง การแสดงบทบาท
 สมมติและการใช้จินตนาการ หากจัดให้เข้ากับจุดประสงค์ที่กระตุ้นความรู้สึกลึก และ
 เหมาะสมกับนักเรียนก็จะช่วยในขั้นตอนนี้ของการสร้างและเปลี่ยนแปลงเจตคติได้

1.2 การเปิดเผยตนเอง เป็นการเปิดเผยความรู้สึกลึกนึกคิดของ
 นักเรียนที่มาจากประสบการณ์เดิม มีกิจกรรมย่อย ๆ หลายกิจกรรมที่มักทำใน
 กลุ่ม 2 คน กลุ่ม 3 คน หรือกลุ่มย่อยระดมสมอง 3-4 คน เพื่อให้นักเรียน
 ทุกคนได้แสดงความคิดเห็นได้เต็มที่ ได้แก่ การระดมสมอง ทุกคนได้แสดงความคิด
 เห็นโดยไม่มีการวิจารณ์ ครูต้องบอกนักเรียนว่าช่วงระดมสมองจะไม่มีการ
 วิจารณ์ แต่การอธิบายจะตามหลังจากทุกคนได้แสดงออกแล้ว และการเขียน
 ตอบในกระดาษเหมาะสำหรับนักเรียนกลุ่มที่ไม่กล้าแสดงออก ในการระดมสมอง
 วิธีการนี้ยังแบ่งได้ 2 ชนิดคือ 1.ให้เข้าตัวอ่านเอง หรือสลับให้คนอื่นอ่าน วิธีหลัง
 เหมาะกับเรื่องที่อ่อนไหวต่อการเปิดเผย ทำให้นักเรียนอาย เช่น เรื่องเพศ
 หรือความเห็นที่ขัดแย้งกัน และมีการแบ่งเป็นฝ่ายชัดเจน รวมทั้งการสำรวจ
 ความเห็นเป็นรูปแบบง่าย ๆ ของการเปิดเผยตนเองว่าเห็นด้วยหรือไม่

2. กิจกรรมในขั้นตอนจัดระบบความคิดความเชื่อ โดยอาศัยกระบวนการ
 การกลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย 3 กิจกรรม เป็นขั้นตอนต่อเนื่องกันไป ได้แก่

2.1 การอธิบาย อาจทำได้ทั้งในชั้นเรียนและโดยวิธีแบ่งกลุ่ม
 ย่อย วิธีแรกครูจะควบคุมประเด็นได้ดีกว่า แต่วิธีหลังนักเรียนได้แสดงออกมาก
 กว่า ดังนั้นจึงควรหาแบ่งกลุ่มย่อยอธิบาย แล้วจึงช่วยกันหาข้อสรุปในกลุ่มใหญ่
 อย่างไรก็ตามการอธิบายแม้จะสนับสนุนให้นักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็นแต่ก็
 ต้องเคารพสิทธิของคนที่จะเลือกจะเป็นฝ่ายฟังเช่นกัน ในการอธิบายข้อขัดแย้ง

หากมีน้อยจะทำให้เจตคติที่เกิดขึ้นไม่ยั่งยืน ครูจึงควรกระตุ้นให้เกิดประเด็นขัดแย้ง โดยอาจเป็นฝ่ายตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นที่ต่างกัน และอภิปรายต่อให้ชัดเจน รวมทั้งเป็นกิจกรรมสำคัญในการฝึกทักษะชีวิตด้านการคาดคะเนสถานการณ์ และการตัดสินใจ ซึ่งจะผสมผสานไปในประเด็นที่ครูตั้งขึ้นเพื่อให้นักเรียนคิด และตัดสินใจได้เอง

2.2 การสรุป ครูควรสนับสนุนให้นักเรียนเป็นผู้สรุปแนวคิดที่ได้จากการทำกิจกรรมหากไม่ครอบคลุม ครูจึงเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ การสรุปจะช่วยร้อยรัดเนื้อหาทั้ง 2 ขั้นตอนเข้าด้วยกัน และช่วยให้นักเรียนมีการจัดระบบความคิดความเชื่อที่ชัดเจน

2.3 การประยุกต์แนวคิด ครูอาจใช้เวลาช่วงท้ายชั่วโมงเพื่อให้นักเรียนได้ประยุกต์แนวคิด โดยการให้ทำกิจกรรมที่ไม่ใช้เวลามาก เช่น เขียนคำขวัญ สรุปข้อความสำคัญหรือตอบแบบทดสอบ ซึ่งเท่ากับเป็นการประเมินการสอนไปด้วย หากไม่มีเวลา ก็อาจมอบหมายให้นักเรียนทำเป็นกิจกรรมเสริม เช่น เขียนจดหมาย จัดป้ายนิเทศคุยกับบิดามารดา เป็นต้น

ขั้นตอนและกิจกรรมการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม สรุปได้ดังตาราง 7

ตาราง 7 สรุปขั้นตอนและกิจกรรมการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอน	องค์ประกอบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ขั้นสร้าง ความรู้สึก	ประสบการณ์	สื่อหรือกิจกรรมสร้างความรู้สึก เป็นการใช้สื่อหรือกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้สึกหรืออารมณ์ร่วมกับเรื่องนั้น ๆ สื่อสร้างความรู้สึก เช่น บทสำหรับอ่าน (กรณีศึกษา จดหมาย บันทึก บทสัมภาษณ์ แถบเสียง วีดิทัศน์) กิจกรรมสร้างความรู้สึก เช่น 1. สร้างความรู้สึกโดยตรง เช่น ละคร หุ่นกระบอก จำแนกเจตคติของผู้เรียน เช่น การสำรวจความคิดเห็น แบบสอบถาม จัดลำดับความสำคัญ เป็นต้น 2. กิจกรรมอื่น ๆ เช่น กิจกรรมที่อาศัยจินตนาการ กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ที่มีเนื้อหาเชื่อมโยง การต่อเรื่องและกิจกรรมเร้าความสนใจอื่น ๆ เช่น การรื้อว่าที่ การเปิดเผยตนเอง เป็นการดึงประสบการณ์เก่าของนักเรียน มักทำในกลุ่ม 2 คน หรือกลุ่มย่อย

ตาราง 7 (ต่อ)

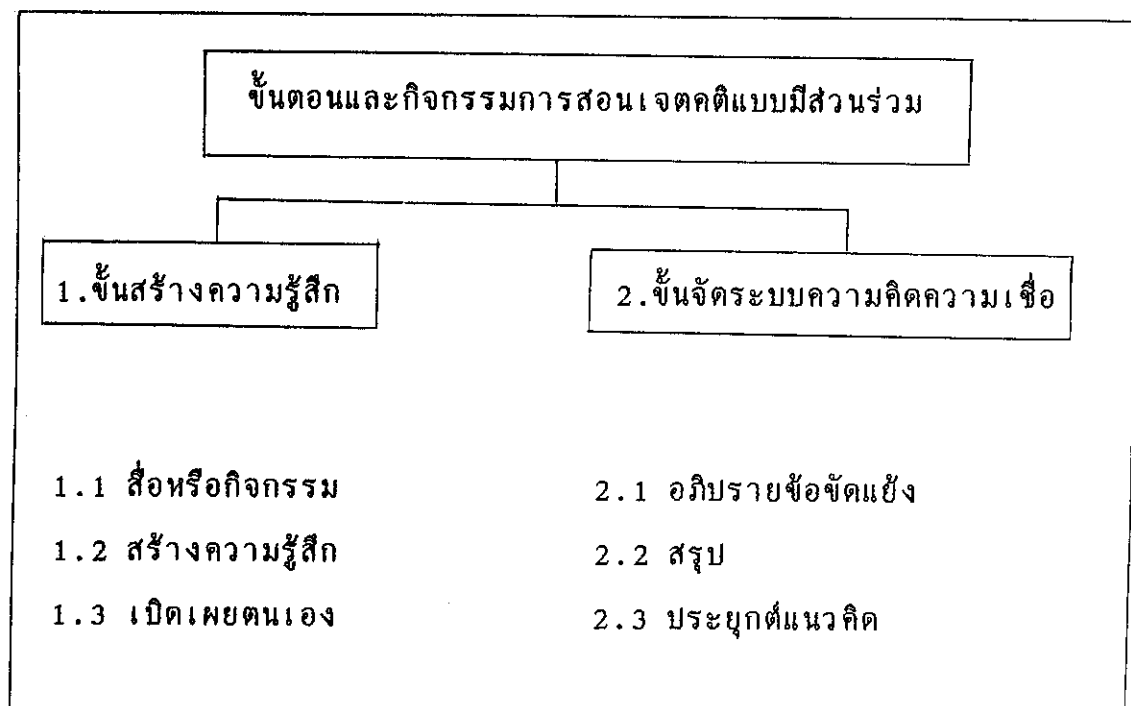
ขั้นตอน	องค์ประกอบการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ขั้นจัดระบบ ความคิด ความเชื่อ	สะท้อนความคิด และอภิปราย สรุปความคิดรวบยอด ประยุกต์แนวคิด	ระดมสมอง เช่น ให้ความรู้สึก โดยตรง ให้ความเห็นแล้วอ่านเองหรือ สลับกันอ่าน ให้ความคำถาม เป็นต้น การอภิปรายข้อขัดแย้ง เป็นการ การตั้งประเด็นความคิด ความ เชื่อเรื่องต่าง ๆ เพื่อให้มีการ อภิปรายจนได้ข้อสรุปในกลุ่มเล็ก การสรุปเป็นการให้กลุ่มเล็ก รายงานข้อสรุปของกลุ่มและ ร่วมกันสรุปแนวคิดในกลุ่มใหญ่ การประยุกต์แนวคิด เป็นกิจกรรม ที่ให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้เจตคติ ที่เกิดขึ้น อาจให้ทำกิจกรรมใน ห้องเรียนหรือเป็นกิจกรรมเสริม

นอกจากนี้การสอนเจตคดียังแบ่งเป็น 2 ระดับ คือการสร้างเจตคติก่อน
จะมีพฤติกรรมกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ความแตกต่างที่สำคัญในขั้นตอนการ
ใช้สื่อและกิจกรรมสร้างความรู้สึกละเอียดคือการสร้างเจตคติจะเน้นการสร้างความรู้
สึกที่เกี่ยวข้องกับเจตคตินั้น ๆ ส่วนการเปลี่ยนแปลงเจตคติจะให้ความสำคัญการ
ใช้สื่อและกิจกรรมที่บอกคลอนความรู้สึกของเจตคติเดิม

ส่วนในชั้นจัดระบบความคิดความเชื่อ การเปลี่ยนแปลงเจตคติจะต้องมีประเด็นอภิปรายที่เข้มและชัดเจนกว่าในการสอนเจตคติ สิ่งนี้อาจเกิดขึ้นได้ก็คือนักเรียนสรุปประเด็นอภิปรายได้ไม่ตรงกับจุดประสงค์ ครูจำเป็นต้องหาทางออกในกรณีเช่นนี้ โดยอาศัยแนวคิด 4 ประการดังนี้

1. ครูควรมีใจกว้าง เพื่อจะยอมรับว่า เจตคติที่เหมาะสมอาจมีได้ มีเพียงเจตคติตามที่ครูคาดหวังเพียงประการเดียว
2. ครูควรไว้วางใจในตัวนักเรียน ภายใต้อาสาเชื่อถือว่า หากเจตคติที่สอนนั้นเป็นสิ่งที่ดี ก็ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนท้าทายหรือทดสอบโดยหาเหตุผลมาถกเถียง อภิปราย จนเกิดการยอมรับในขั้นตอนกระบวนการกลุ่ม ซึ่งความคิดเห็นที่มีเหตุผลก็จะได้รับการสนับสนุน ไม่ว่าความคิดเห็นนั้นจะเป็นของใคร
3. ครูสามารถช่วยขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของนักเรียนได้ โดยช่วยตั้งคำถามให้นักเรียนคิดหรือครูกับนักเรียนแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน นั่นคือใช้การสื่อสารแบบ 2 ทางมากกว่าการยึดเดี่ยว
4. การเรียนรู้เป็นกระบวนการสร้างความรู้สึกที่นักเรียนมีส่วนร่วม หากสิ่งใดที่ครูเห็นว่าดีแต่นักเรียนไม่ยอมรับ แม้ครูจะพยายามถ่ายทอดต่อไปก็ไม่เกิดเป็นการเรียนรู้ ในทางตรงกันข้ามหากครูยอมรับความคิดเห็นของนักเรียน โดยครูสงวนความคิดเห็นของครูไว้ นักเรียนก็จะรู้สึกยอมรับครูเช่นกัน และขยายการเรียนรู้ออกไป

เนื่องจากเจตคติเป็นความคิดหรือความเชื่อที่มีความรู้สึกเป็นองค์ประกอบ ดังนั้นการสอนจึงต้องมีทั้ง 2 องค์ประกอบ คือด้านความรู้สึก และด้านความคิด ความเชื่อ ดังภาพประกอบ 3



ภาพประกอบ 3 ขั้นตอนและกิจกรรมการสอนเจตคติแบบมีส่วนร่วม

ขั้นสร้างความรู้สึกจะใช้สื่อหรือกิจกรรมสร้างความรู้สึก อาจใช้เวลาประมาณ 5-10 นาที ของคาบสอน ส่วนที่เหลือจะเป็นการจัดระบบความคิดความเชื่อ ดังนั้นครูจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการสื่อสาร และจัดกิจกรรมให้เกิดความรู้สึกได้จริง รวมทั้งมีทักษะในการใช้กระบวนการกลุ่มช่วยจัดระบบความคิด ความเชื่อได้อย่างมีประสิทธิภาพ อดิยาให้นักเรียนมีเวลาอภิปรายโต้แย้งจนนักเรียนสามารถสรุปได้ด้วยตนเอง และนำข้อสรุปที่ได้มาประยุกต์ใช้ในสถานการณ์อื่น ๆ

กิจกรรมการสอนทักษะแบบมีส่วนร่วม

1. ขั้นรู้ชัดเห็นจริง กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่

1.1 การบรรยาย นำ เป็นการนำเข้าสู่บทเรียนให้เกิดความน่าสนใจ และให้ข้อมูลหรือความรู้ที่จำเป็น ควรใช้เวลาสั้นและถึงการมีส่วนร่วมจากนักเรียน เช่น การตั้งคำถาม หรือยกตัวอย่างที่ใกล้ตัวแล้วให้นักเรียนแสดงความคิดเห็น

1.2 ประสิทธิภาพใช้ทักษะ แบ่งได้เป็น 3 ชนิด ได้แก่ ประการแรกคือ กรณีศึกษาโดยครูตั้งเป็นโจทย์ให้นักเรียนคิด และแสดงความคิดเห็นว่าจะทำอย่างไร ประการที่สองคือ สถานการณ์จำลอง โดยครูกำหนดโจทย์เป็นสถานการณ์จำลองแล้วนำไปแสดง ครูอาจสมมติตนเองเป็นบุคคลตามโจทย์ และแสดงการสนทนาตอบโต้กับนักเรียนทั้งห้อง ซึ่งสมมติเป็นคู่สนทนา หรือให้นักเรียนจับคู่สนทนากันเอง จุดสำคัญของการเรียนรู้อยู่ที่การอภิปราย และสอนประกอบสถานการณ์จำลอง ประการที่สามคือการสาธิต โดยการแสดงบทบาทสมมติ มักให้นักเรียนมีส่วนร่วมเป็นคู่สนทนาคนใดคนหนึ่ง หรือเป็นทั้ง 2 คน โดยครูจะซักซ้อมบทบาทกับนักเรียนที่มาร่วมสาธิตก่อน หลังจากนั้นครูจะนำบทสนทนา อาจเป็นขึ้นกระดานหรือแผ่นใส มาอภิปรายและสอนประกอบบทสนทนานั้น

1.3 การอภิปรายในกลุ่มเล็ก เพื่อให้นักเรียนวิเคราะห์จากสถานการณ์จำลอง หรือจากการสาธิตเพื่อให้เข้าใจชัดเจนถึงขั้นตอนและวิธีการในแต่ละขั้นตอน

2. ขั้นลงมือกระทำ กิจกรรมการเรียนการสอนแบ่งได้เป็น 2 ส่วนคือ

2.1 การฝึกปฏิบัติ ทำได้โดยการฝึกบทบาทสมมติ เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการฝึกทักษะ โดยสมมติตัวละครและสถานการณ์ขึ้น เพื่อให้ นักเรียนสมมติตัวเองเป็นตัวละครตามโจทย์ ดังนั้นต้องกำหนดโจทย์ให้ชัดเจนทั้งสถานการณ์ บทบาทของตัวละคร 2 ฝ่าย และบทบาทของผู้สังเกตการณ์ การฝึกบทบาทสมมติอาจแบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มละ 2-3 คน หรือกลุ่มย่อย 5-6 คน ยิ่งกลุ่มมีคนมากขึ้นก็จะมีการเรียนรู้กันเองมากขึ้นจากการอภิปราย แต่จะใช้

เวลามาก กว่าจะฝึกทั่วถึง นอกจากนี้ก็ยังมีการฝึกซ้อมบท เป็นการให้นักเรียนฝึกเป็นตัวของตัวเอง ในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้จริงในชีวิตประจำวันเพื่อให้นักเรียนและเพื่อน ๆ ได้ช่วยกันดูว่ามีการใช้ทักษะอย่างไร จะเห็นว่าการฝึกบทบาทสมมติและการฝึกซ้อมบท มีความแตกต่างกันในด้านการฝึกบทบาทสมมติจะตั้งโจทย์โดยการสมมติทั้งทางสถานการณ์และตัวละครที่ให้นักเรียนแสดงโจทย์มักขึ้นต้นด้วยคำว่า "สมมติว่า" ส่วนด้านการฝึกซ้อมบทนั้น ให้นักเรียนเล่นเป็นตัวละครเองเมื่อต้องอยู่ในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งนักเรียนสามารถพูดหรือกระทำตามที่ต้องการโดยไม่ต้องสมมติตนเอง โจทย์มักขึ้นต้นว่า "หากนักเรียน" ข้อดีของการฝึกซ้อมบทคือ เป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับการฝึกทักษะการปฏิบัติสถานการณ์ที่นักเรียนพบได้เสมอ ๆ และสถานการณ์ที่ไม่ซับซ้อน ขณะที่การฝึกบทบาทสมมติ เป็นการฝึกในสถานการณ์ที่ซับซ้อนกว่า เป็นเหตุการณ์ที่อาจเกิดขึ้นไม่บ่อยก็ได้ แต่มีความสำคัญที่นักเรียนควรได้ฝึกหาทางออกโดยมากมักจะฝึกในกลุ่มย่อยหรือหน้าชั้น

2.1 การประเมินการฝึก เป็นการช่วยกันสะท้อนความคิดว่าสิ่งที่ผู้ฝึกทักษะได้ทำไปนั้น ตรงตามขั้นตอนที่ควรจะเป็นหรือไม่ การประเมินการฝึกสามารถทำได้โดยให้นักเรียนประเมินกันเองในกลุ่ม หรือครูกับนักเรียนช่วยกันประเมินในชั้นเรียนหรือทั้ง 2 แบบ ซึ่งในกรณีที่ให้นักเรียนประเมินกันเองนั้น ครูควรกำหนดนาบงานให้ชัดเจนว่า จะประเมินอย่างไร เช่น หลังจากการฝึกให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายว่า ผู้ที่แสดงเป็นมาสีทำได้ตามขั้นตอนหรือไม่ สมศักดิ์ ตอบสนองอย่างไร ขั้นตอนไหนที่มีความยุ่งยากในการฝึกและในชีวิตจริงเราจะนำทักษะนี้ไปใช้ได้อย่างไร ส่วนในกรณีที่ครูช่วยประเมินครูอาจใช้วิธีสุ่มให้ผู้ฝึกออกมาแสดงหน้าชั้น ครูช่วยวิจารณ์ประกอบการขอความคิดเห็นจากนักเรียนในชั้น หรือครูอาจใช้วิธีการสัมภาษณ์หรือให้สมาชิกในกลุ่มเล่าถึงสิ่งที่เกิดขึ้นแล้วครูให้ข้อเสนอแนะ

กิจกรรมการสอนทักษะ โดยสรุปแล้วมีขั้นตอนและกิจกรรมดังปรากฏในตาราง 8

ตาราง 8 สรุปขั้นตอนและกิจกรรมการสอนทักษะ

ขั้นตอน	องค์ประกอบการเรียนรู้ แบบมีส่วนร่วม	กิจกรรม
ขั้นรู้ชัด เห็นจริง	ความคิดรวบยอด ประสบการณ์	บรรยาย นำ เพื่อให้ข้อมูลหรือ ความรู้ที่จำเป็นในเวลาสั้น ๆ กรณีศึกษา สถานการณ์จำลอง หรือสาธิต 1. กรณีศึกษา เป็นการตั้งโจทย์ ให้ผู้เรียนคิดและแสดงความเห็น 2. สถานการณ์จำลอง เป็นการ ตั้งโจทย์ตามเหตุการณ์ที่มีผู้แสดง 3. การสาธิต เป็นการแสดงทำให้ เห็นขั้นตอนปฏิบัติที่ถูกต้องโดยอาจ แสดง เปรียบเทียบกับการปฏิบัติที่ ไม่ถูกขั้นตอน
ขั้นลงมือ กระทำ	ประยุกต์แนวคิด ความคิดรวบยอด	การฝึกปฏิบัติ โดยการฝึกทักษะ เป็นขั้นตอน หรือครบองค์ประกอบ โดยการแสดงบทบาทสมมติหรือ การฝึกซ้อมบทเพื่อให้เกิดความ ชำนาญ การประเมินการฝึก โดยให้ สมาชิกในกลุ่มฝึกประเมินกันเอง และผู้สอนประเมินอีกครั้งใน กลุ่มใหญ่

ในการสอนทักษะการสื่อสาร โดยเฉพาะทักษะการปฏิเสธ หรือการสอนทักษะอื่น ๆ ก็ตามมักมีปัญหาว่าสถานการณ์ที่นำมาสอนนั้นจริง ๆ แล้วนักเรียนไม่คิดจะปฏิเสธ ทำให้การฝึกเป็นไปอย่างแกน ๆ หรือไม่สมจริง ปัญหาเช่นนี้มีข้อคิด 2 ประการคือ

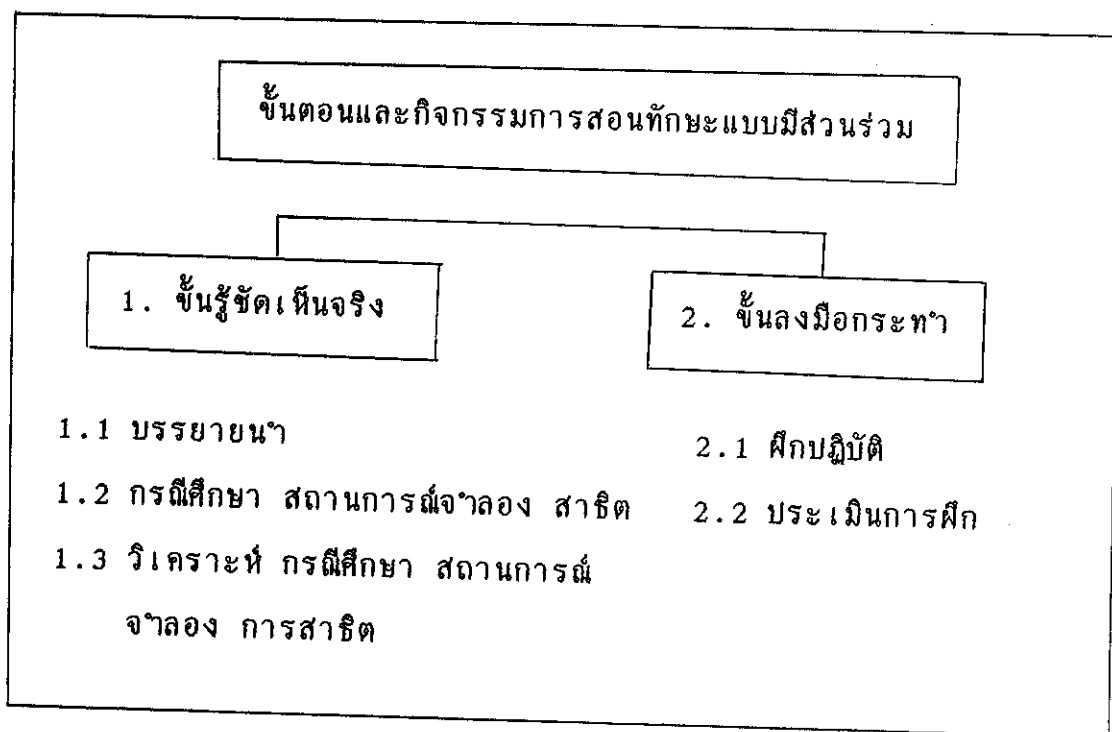
1. การที่คนเราจะปฏิเสธสิ่งใด แสดงว่าเรามีเจตคติในเรื่องนั้น และได้ตัดสินใจอย่างชัดเจนไปแล้ว เพียงแต่ยังขาดทักษะที่จะปฏิเสธให้ได้ผล โดยไม่ทำลายสัมพันธภาพระหว่างกัน ดังนั้นในโครงสร้างการสอนจึงจำเป็นต้องสอนเจตคติและการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องนามาก่อนการสอนทักษะการปฏิเสธ การปฏิเสธอย่างแท้จริงจึงจะเกิดขึ้น

2. ในขั้นตอนนำเข้าสู่บทเรียน หรือบรรยายสั้น ๆ ครูควรทบทวนการเรียนรู้ในชั่วโมงที่ผ่านมา เพื่อให้ นักเรียนได้มีความเข้าใจที่ตรงกันว่า พฤติกรรมเหล่านี้เป็นสิ่งที่นักเรียนคิดจะปฏิเสธ

กล่าวได้ว่าทักษะเป็นความสามารถที่คนเราไม่เคยมีมาก่อน แต่ได้เรียนรู้จนกระทั่งทำได้อย่างชำนาญ ดังนั้นการสอนทักษะจึงต้องมี 2 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นรู้ชัดเห็นจริง เป็นขั้นตอนที่มุ่งให้นักเรียนรับรู้ ว่า ทักษะเหล่านั้นมีความสำคัญ และฝึกฝนให้ทำเป็นหรือทำได้อย่างไร

2. ขั้นลงมือกระทำ เป็นขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติตามที่ได้เรียนรู้มาจากขั้นตอนแรก ดังภาพประกอบ 4



ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนและกิจกรรมการสอนทักษะแบบมีส่วนร่วม

ในขั้นรู้จักเห็นจริง ครูใช้กระบวนการบรรยายนำประกอบกับการยกตัวอย่าง และให้นักเรียนร่วมอภิปรายถึงความสำคัญและวิธีการฝึกทักษะนั้น ๆ จากนั้นจะใช้สถานการณ์จำลองให้นักเรียนคิดใช้ทักษะดังกล่าวหรือใช้การสาธิต ซึ่งอาจให้นักเรียนมีส่วนร่วมได้ การสาธิตจะช่วยให้นักเรียนเห็นจริงเป็นลำดับขั้นตอนอย่างชัดเจน จากนั้นให้นักเรียนจัดกลุ่มย่อย หรือกลุ่มระดมสมองเพื่อหา กฎเกณฑ์

สำหรับขั้นลงมือกระทำเป็นการให้นักเรียนฝึกใช้ทักษะโดยการใช้อุปกรณ์ที่เหมาะสม หรือการซ้อมบทเป็นกิจกรรมหลัก และมีการฝึกซ้ำโดยผลัดกันแสดงบทบาทจนชำนาญ ดังนั้นการฝึกครูจะต้องฝึกให้นักเรียนมีทักษะในการใช้สถานการณ์จำลองและการสาธิต เพื่อให้นักเรียนเห็นจริง ขณะเดียวกันก็มีทักษะในการนำมาฝึกบทบาทสมมติหรือการซ้อมบทและประเมินผลการฝึกได้

กล่าวโดยสรุป กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม สามารถใช้ได้กับการสอนทุกเนื้อหา ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และด้านเจตคติ ดังกล่าว โดยมีแนวทางสำคัญคือ ครูทุกคนควรพัฒนาให้มีความสามารถในการสอนแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติจริง

การศึกษารายกรณี

การศึกษารายกรณีเป็นการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาทุกด้านของบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยการรวบรวมข้อมูลทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่กำลังศึกษา และนำมาวิเคราะห์วินิจฉัยว่า มีลักษณะพัฒนาการเป็นไปตามแบบแผนหรือไม่ มีความเด่น ความด้อย หรือมีปัญหาในด้านใดบ้าง ข้อมูลที่ได้จากการศึกษารายกรณีจะช่วยให้เข้าใจภูมิหลังหรือสาเหตุของพฤติกรรมที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่มได้ดีขึ้น

ความหมายของการศึกษารายกรณี การศึกษารายกรณี (case study) หมายถึง การศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลหรือสังคมเป็นรายกรณีไป โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อจะหาแนวทางช่วยให้ปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นในทุก ๆ ด้าน เช่น อารมณ์ สังคม เจตคติ ความสนใจ และการเรียน เป็นต้น (อนนต์ อนันตรังสี, 2517 : 67)

การศึกษารายกรณี หมายถึง ความพยายามของบุคคลหนึ่งหรือหลายคนที่จะศึกษาให้เข้าใจคนใดคนหนึ่ง หรือสังคมหนึ่ง โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลหรือรายละเอียดไว้ด้วยกัน แล้วทำการศึกษาหาความเข้าใจ และความรู้ใหม่ ๆ ให้มากยิ่งขึ้น (Hollis, 1965 : 210)

จากความหมายของนักการศึกษาที่กล่าวถึงข้างต้นนั้น รวมความได้ว่า การศึกษารายกรณีเป็นการศึกษารายบุคคลนั่นเอง โดยวิธีการที่เริ่มขึ้นจากการรวบรวมข้อมูลหรือรายละเอียดหลาย ๆ ด้าน เป็นต้นว่า ด้านสุขภาพ ร่างกาย สุขภาพจิต สิ่งแวดล้อม ประวัติชีวิต และด้านอื่น ๆ ในลักษณะของประวัติกรณี (case history) หลังจากนั้นจึงมีการนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาแปลความหมาย

พิจารณา ทดลองหรือวิเคราะห์หาเหตุของปัญหาที่มีอยู่ มีการพิจารณาร่วมกันระหว่างบุคคลหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับคนนั้น หรือสิ่งคนนั้น เป็นลักษณะของการประชุมกรณี (case conference) มีการเสนอวิธีการแก้ปัญหา การดำเนินการ และการติดตามผลรวมอยู่ด้วย

จุดมุ่งหมายของการศึกษารายกรณี นันทิดา แยมสรวล (2529 : 9) ได้เสนอจุดมุ่งหมายของการศึกษารายกรณีไว้หลายประการ โดยขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ในการเลือกใช้เทคนิคของผู้ทำการศึกษาว่า จะนำผลของการศึกษาไปใช้อย่างไร ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมที่เป็นปัญหา
2. เพื่อวินิจฉัยสาเหตุและหาแนวทางในการให้ความช่วยเหลือแนะนำ
3. เพื่อใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวินิจฉัยปัญหาต่าง ๆ เช่น ใช้ในการวิจัย โดยเฉพาะงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน

จาเนียร ชวงรัชติ (2521 : 16-17) ได้อธิบายเกี่ยวกับกระบวนการของการศึกษารายกรณีไว้ว่า ประกอบด้วยการทำงาน 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นการรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่จำเป็น ขั้นนี้จะช่วยให้ผู้ทำการศึกษารู้จัดภาวะความเป็นไปในปัจจุบันของผู้ที่เราศึกษาได้เป็นอย่างดี
2. ขั้นการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นนี้อาจกระทำโดยวิธีประชุมปรึกษาด้วยการเชิญบุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้ที่เราศึกษามาร่วมพิจารณาข้อเท็จจริงที่ได้รวบรวมไว้จากขั้นที่ 1
3. ขั้นการตรวจวินิจฉัย ขั้นนี้เป็นการนำเอาผลการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบการพิจารณาเพื่อวินิจฉัยว่าอะไรน่าจะเป็นสาเหตุของปัญหา
4. ขั้นสังเคราะห์ข้อมูลเข้าด้วยกัน ขั้นนี้เป็นการศึกษาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การทดสอบ และวิธีอื่น ๆ เป็นต้น แล้วนำข้อเท็จจริงที่ได้ใหม่มาสังเคราะห์เข้าด้วยกันกับข้อเท็จจริงที่มีอยู่แล้ว เพื่อช่วยให้เข้าใจลักษณะของปัญหาและทำการวินิจฉัยปัญหาได้ถูกต้อง
5. ขั้นแก้ไขปัญหา ขั้นนี้เป็นการคิดหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะนำมา

ช่วยเหลือและแนะแนวทางผู้ที่เรากำลังศึกษาในการแก้ไขปัญหาหรือการปรับตัวให้เหมาะสมต่อไป

6. ขั้นการติดตามผล ขั้นนี้เป็นเรื่องจำเป็นต้องกระทำ เพราะจะช่วยให้ทราบว่า กระบวนการศึกษารายกรณีมีประสิทธิผลเพียงใด มีข้อบกพร่องที่ควรปรับปรุงอย่างไรบ้าง

วัชร ทรัพย์มี (2523 : 15) ได้อธิบายกระบวนการและประโยชน์ของการศึกษารายกรณีว่าประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การเลือกบุคคลสำหรับศึกษา ไม่จำเป็นต้องเลือกบุคคลที่มีปัญหาเท่านั้น อาจเลือกบุคคลประเภทต่าง ๆ ตามความสนใจของผู้ทำการศึกษา

2. การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

2.1 เก็บข้อมูลจากบุคคลที่เราศึกษา ด้วยวิธีการสังเกตแล้วบันทึกพฤติกรรม ประเมินพฤติกรรมโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า การสัมภาษณ์ และการศึกษาจากผลงานที่มีอยู่ เป็นต้น

2.2 เก็บข้อมูล จากบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์ วิธีสังเกต และแบบสอบถาม เป็นต้น

3. การตีความหมายข้อมูล และการวินิจฉัยปัญหา เมื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่จะศึกษาได้มากพอ ผู้ทำการศึกษาจะตีความหมายของพฤติกรรมและวินิจฉัยสาเหตุของปัญหาหรือพฤติกรรม

4. การแก้ปัญหา ป้องกันปัญหา และส่งเสริมพัฒนาการ อาจใช้กระบวนการแก้ปัญหา ในกรณีที่บุคคลมีปัญหา หรือป้องกันปัญหา แล้วแต่กรณี

5. การติดตามผล หลังจากให้ความช่วยเหลือบุคคลแล้ว จะต้องมีการติดตามอย่างสม่ำเสมอ

จากแนวคิดของนักการศึกษาที่กล่าวมา ผู้วิจัยนำมาจัดหมวดหมู่ในเรื่องกระบวนการและขั้นตอนของการศึกษารายกรณีเพื่อใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วย 9 ขั้นตอนดังนี้คือ การเลือกบุคคลเพื่อทำการศึกษา การรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์และแปลความหมายข้อมูล การสังเคราะห์ข้อมูล

การวินิจฉัยปัญหาและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหา การพยากรณ์ปัญหา การให้ความช่วยเหลือ การติดตามผลการให้ความช่วยเหลือ และการเขียนรายงาน การศึกษารายกรณี

ประโยชน์ของการศึกษารายกรณี สำหรับประโยชน์ของการศึกษารายกรณี มีดังนี้

1. ทำให้ผู้ทำการศึกษาทราบรายละเอียดเกี่ยวกับบุคคลหลายด้าน จึงรู้จักและเข้าใจธรรมชาติของบุคคลอย่างแท้จริง เป็นการฝึกผู้ทำการศึกษายให้ยอมรับความแตกต่างของบุคคลได้ดียิ่งขึ้น มีใจเป็นกลาง ไม่อคติต่อบุคคล
2. ทำให้ผู้ทำการศึกษาเข้าใจถึงสาเหตุและเงื่อนไขต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นปัญหา จนผู้ทำการศึกษาได้แนวคิดและมองเห็นแนวทางที่จะให้ความช่วยเหลือแก่บุคคลได้ทันเวลาและเหตุการณ์
3. ทำให้ผู้ทำการศึกษามีความรู้ และเกิดทักษะในการทำงาน เพิ่มขึ้นและเป็นคนมีเหตุผล รู้จักเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ รู้จักแก้ปัญหา อดทนใช้ข้อเท็จจริงมาประกอบการพิจารณาตัดสินใจ
4. ทำให้ผู้ถูกศึกษา มีโอกาสได้ปรับปรุงตนเอง หรือแก้ไขปัญหายที่มีสภาพที่ดีขึ้นกว่าเดิม
5. ทำให้ผู้ถูกศึกษาเข้าใจตนเอง ยอมรับเงื่อนไขและข้อจำกัดบางอย่างในชีวิตและมีความเต็มใจที่จะดำเนินชีวิตต่อไปอย่างเข้มแข็งและมีความหวัง
6. ทำให้สถานศึกษา ได้ทราบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของบุคคล จึงสามารถนำข้อเท็จจริงมาใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมและการให้บริการต่าง ๆ แก่บุคคล ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
7. ผลของการศึกษารายกรณี สามารถนำมาใช้เป็นตัวอย่างของการเกิดสถานการณ์ต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์โดยตรงต่อการศึกษาวิจัย และการสอนที่มีรูปแบบการพัฒนาต่าง ๆ

การสังเกต

การสังเกตเป็นการใช้ประสาทสัมผัสอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน รวมทั้งการใช้เครื่องมือเข้าช่วยประสาทสัมผัส เพื่อให้ได้ข้อมูลของวัตถุหรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ โดยไม่ลงความเห็นส่วนตัวของผู้สังเกตลงไปด้วย ซึ่งประสาทสัมผัสที่ใช้ในการสังเกต ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และผิวหนัง นอกจากนี้การสังเกตยังหมายถึง การพิจารณาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อค้นหาความจริงบางประการโดยอาศัยประสาทสัมผัสของผู้สังเกตโดยตรง ทำให้ได้ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (primary data) ซึ่งเป็นข้อมูลที่นำเชื่อถือ (สมนึก ภัททิธรณี. 2537 : 25-26)

รูปแบบของการสังเกต แบ่งออกได้หลายแบบด้วยกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการแบ่ง โดยทั่วไปนิยมแบ่งประเภทการสังเกตโดยยึดวิธีการสังเกตเป็นหลัก ซึ่งแบ่งออกได้ 2 แบบดังนี้ (ปิยนุช คณฉลาด. 2541 : 207-208)

1. การสังเกตโดยผู้สังเกตเข้าไปร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรม (participant observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้สังเกตเข้าไปร่วมหรือคลุกคลีในหมู่ผู้ถูกสังเกตและอาจร่วมทำกิจกรรมด้วยคือ อาจเข้าไปร่วมอยู่ในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง
2. การสังเกตโดยผู้สังเกตไม่ได้เข้าไปร่วมในเหตุการณ์หรือกิจกรรม (non-participant observation) หมายถึง การสังเกตที่ผู้สังเกตอยู่ภายนอกวงของผู้ถูกสังเกต คือสังเกตในฐานะเป็นบุคคลภายนอก ไม่เข้าร่วมกระทำกิจกรรมกับผู้ถูกสังเกต การสังเกตในรูปแบบนี้แบ่งออกเป็น 2 ชนิดคือ

2.1 การสังเกตชนิดที่มีรูปแบบแน่นอน (structured observation) คือ การสังเกตที่ผู้สังเกตกำหนดเรื่องที่จะสังเกตเฉพาะไว้แล้ว โดยคาดว่าพฤติกรรมที่สังเกตจะเกิดขึ้นในช่วงเวลาที่ทำการสังเกต เช่น สังเกตความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียนของนักเรียน เป็นต้น ผู้สังเกตมักจะอยู่ในลักษณะที่ผู้ถูกสังเกตไม่รู้ตัว จะช่วยให้การจดบันทึกพฤติกรรมถูกต้องตามความเป็นจริงยิ่งขึ้น

2.2 การสังเกตชนิดที่ไม่มีรูปแบบแน่นอน (unstructured observation) เป็นการสังเกตที่ผู้สังเกตไม่ได้กำหนดเรื่องเฉพาะที่มุ่งสังเกตเพียงอย่างเดียว แต่จะสังเกตเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย ส่วนใหญ่ใช้กับการศึกษาแบบสำรวจเรื่องใหม่ทั่วไป ผู้ที่สังเกตไม่มีความรู้ภูมิหลังมาก่อน จึงไม่สามารถกำหนดรูปแบบที่แน่นอนได้ การสังเกตโดยวิธีนี้ไปสู่การสังเกตมีรูปแบบที่แน่นอนต่อไป

หลักทั่วไปในการสังเกต มีดังนี้

1. มีจุดมุ่งหมายในการสังเกตที่แน่นอนคือ จะต้องกำหนดขอบเขตของเรื่องหรือพฤติกรรมที่จะสังเกตให้ชัดเจน โดยเลือกสังเกตพฤติกรรมเฉพาะเรื่องเพียงครั้งละเรื่องหรือจุดเดียวเท่านั้น ทั้งนี้จะต้องกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการสังเกตให้ชัดเจนมากที่สุดเท่าที่จะหาได้
2. สังเกตอย่างพินิจพิเคราะห์คือ สังเกตด้วยความระมัดระวัง ใช้อธิบายการสังเกต มีความตั้งใจ และมีความไวในการรับรู้หรือสื่อความหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้
3. ขณะที่ทำการสังเกตต้องไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว มิฉะนั้นจะไม่ได้พฤติกรรมที่เป็นจริง
4. บันทึกผลการสังเกตพฤติกรรมทันที เพื่อป้องกันการหลงลืม หรือสับสน และระวังเรื่องของความลำเอียงหรืออคติด้วย ผลที่ได้จากการสังเกตหรือข้อมูลที่ได้นั้น สามารถตรวจสอบหาความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นได้โดยวิธีการทางสถิติ หรืออาจจะตรวจสอบจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกตซ้ำหรือการสังเกตของคนอื่น ๆ ว่าได้ผลสอดคล้องกันหรือไม่
5. บันทึกเฉพาะสิ่งที่สังเกตเห็นเท่านั้น ไม่ควรตีความหมายพฤติกรรมในขณะนั้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สังเกตพลาตรอกาสนในการสังเกต และในการบันทึกจะต้องบันทึกอย่างเป็นปรนัย บันทึกตามสภาพที่เป็นจริง ไม่ต้องใส่ความรู้สึกส่วนตัวของผู้สังเกตเข้าไปด้วย
6. ก่อนสรุปผลควรสังเกตหลาย ๆ ครั้งในสถานการณ์และโอกาสต่าง ๆ

7. ควรมีแบบฟอร์มบันทึกการสังเกต เพื่อให้เกิดความสะดวกถูกต้อง และป้องกันความสับสน

การติดตามผล

ความหมายของการติดตามผล การติดตามผล หมายถึง การรวบรวม ข้อมูลจากการปฏิบัติหรือจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รดยเทียบกับความมุ่งหมายของการ ศึกษาที่ตั้งไว้ เพื่อใช้ข้อมูลเหล่านั้นประกอบการพิจารณาการประเมินผล ซึ่ง การติดตามผลสามารถกระทำได้ทั้งก่อนการปฏิบัติ ระหว่างปฏิบัติ และหลัง การปฏิบัติก็ได้ (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว . 2539 : 124)

วิธีการที่ใช้ในการติดตามผล วิธีการที่ใช้ในการติดตามผลนั้น สามารถ ใช้ได้หลายวิธี เช่น การสัมภาษณ์ การสอบถาม การแสดงความคิดเห็น เป็นต้น ซึ่งต้องใช้เครื่องมือในการติดตามผลอย่างเหมาะสมจึงจะทำให้การติดตามผล ประสพผลสำเร็จ เครื่องมือดังกล่าว ได้แก่ แบบทดสอบ แบบวัดเจตคติ แบบ สอบถาม แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ เป็นต้น

สำหรับการติดตามผลในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งสังเกตพฤติกรรมการสอน แบบมีส่วนร่วม 4 ด้านดังนี้

1. ด้านการเตรียมการสอน

- 1.1 มีร่องรอยการศึกษาหลักสูตรของครูก่อนทำการสอน
- 1.2 เขียนแผนการสอนไว้ล่วงหน้า
- 1.3 กำหนดความคิดรวบยอดในการสอน
- 1.4 กำหนดจุดประสงค์ไว้ล่วงหน้า
- 1.5 กิจกรรมการเรียนการสอนสอดคล้องกับการเรียนรู้แบบมี
ส่วนร่วม
- 1.6 กำหนดสื่อการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับกิจกรรม
- 1.7 กำหนดกิจกรรม/ใบงานสำหรับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม
เหมาะสม

- 1.8 กำหนดวิธีการประเมินผลเหมาะสม
- 1.9 จัดกลุ่มนักเรียนได้อย่างเหมาะสมกับการจัดกิจกรรม
- 1.10 เตรียมห้องเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม
- 1.11 เตรียมกิจกรรมเสริมไว้สำหรับนักเรียนที่มีสติปัญญาต่างกัน
- 1.12 เตรียมเครื่องมือการประเมินผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในแผนการสอนแต่ละครั้ง

2. ด้านการสอน

- 2.1 สร้างสถานการณ์โดยใช้สื่อการสอนให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นต่อสถานการณ์นั้น เพื่อนำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่
- 2.2 เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน
- 2.3 นักเรียนใช้กระบวนการกลุ่มในการสรุปข้อคิดเห็น
- 2.4 กระตุ้นให้นักเรียนสรุปข้อคิดเห็นจนความคิดเห็นนั้นสมบูรณ์
- 2.5 สร้างสถานการณ์ให้นักเรียนนำแนวปฏิบัติต่าง ๆ ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน
- 2.6 นักเรียนใช้วิธีระดมพลังสมองในการเรียนรู้ร่วมกัน
- 2.7 เปิดโอกาสให้นักเรียนนำเสนอความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการนำเสนอผลงาน

3. ด้านการใช้สื่อการสอน

- 3.1 ใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่อสร้างประสบการณ์ให้แก่นักเรียน
- 3.2 ใช้สื่อการเรียนการสอนเพื่ออธิบายและระดมความคิดเห็นของนักเรียน
- 3.3 ใช้สื่อประกอบเพื่อให้นักเรียนได้สรุปความคิดรวบยอด
- 3.4 ใช้สื่อได้สอดคล้องกับเรื่องที่สอน
- 3.5 ใช้สื่อได้เหมาะสมกับวัยของนักเรียน
- 3.6 ใช้สื่อได้เหมาะสมกับความแตกต่างของแต่ละคน
- 3.7 ใช้สื่อเพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ใช้

4. ด้านการสร้างบรรยากาศในการห้องเรียน

- 4.1 ยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียนตามที่นักเรียนเสนอมาอย่างมีเหตุผล
- 4.2 ให้ความสนใจต่อนักเรียนอย่างทั่วถึงและเสมอภาค
- 4.3 ให้ความสำคัญอย่างเหมาะสมกับนักเรียนแต่ละคน
- 4.4 กระตุ้นให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นเพื่อดีงประสบการณ์ของนักเรียนมาใช้ในการเรียนรู้
- 4.5 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างเหมาะสมกับวัยของนักเรียน
- 4.6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้เหมาะสมกับความสนใจของนักเรียน
- 4.7 มอบหมายงานได้เหมาะสมกับความสามารถของนักเรียนแต่ละคน

5. ติดตามผลเกี่ยวกับเจตคติของครูและนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว

เจตคติ

ความหมายของเจตคติ เจตคติ หมายถึง สภาพการแสดงออกของจิตในการตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ความรู้สึกหรือความเชื่อในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ คือเจตคติ จะเห็นได้ว่าเจตคตินั้นเป็นนามธรรม เป็นการแสดงออกที่ค่อนข้างจะสลับซับซ้อน ซึ่งเป็นการยากที่จะวัดเจตคติโดยตรง แต่เจตคตินั้นสามารถวัดทางอ้อมได้โดยวัดจากความคิดเห็นของบุคคลนั้นแทน ใช้ความคิดเห็นเป็นเครื่องชี้หรือเป็นตัวกลางในการวัดเจตคติ (บุญเรียง ขจรศิลป์. 2539 : 78)

การสร้างแบบวัดเจตคติ การสร้างแบบวัดเจตคติมีหลายวิธีด้วยกัน วิธีที่นิยมใช้กันอยู่มี 3 วิธีคือ เทคนิคของเทอร์สตัน เทคนิคลิเคอร์ท์ และ เทคนิคของนัยจำแนกของออสบูต ซึ่งมีวิธีการสร้างแบบวัดเจตคติโดยทั่วไปดังนี้ (บุญเรียง ขจรศิลป์ . 2539 : 87-106)

1. เขียนข้อความต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่จะศึกษาให้ได้มากที่สุด ซึ่งข้อความนั้นจะเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ในปัจจุบัน มีความหมายเดียวในหนึ่งข้อความ ำษาภาษาที่ง่ายและชัดเจน ไม่ใช้ข้อความปฏิเสธซ้อนปฏิเสธ และจัดลำดับของความรูสึกจากน้อยไปหามาก

2. นำข้อความที่รวบรวมไว้ไปให้ผู้ตัดสินพิจารณา ซึ่งผู้ตัดสินควรเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่าง

3. รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ทำการวิเคราะห์ตามหลักการวิธีการสร้างแบบวัดเจตคติต่อไป

ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเจตคติของครูผู้สอนและของนักเรียนต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมของครูผู้สอน ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้ว ในรายการต่อไปนี้

1. เจตคติของครูผู้สอนต่อการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม

1.1 กระบวนการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่เหมาะสมในการจัดการเรียนการสอน

1.2 กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถนำไปใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทุกเนื้อหา

1.3 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม ทำให้นักเรียนมีความรู้มากขึ้น

1.4 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนมีเจตคติต่อการเรียนดีขึ้น

1.5 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมทำให้นักเรียนมีทักษะในการเรียนดีขึ้น

1.6 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทำให้
การสอนของครูเป็นระบบที่ดี

1.7 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมส่งเสริมให้นักเรียนเป็น
ผู้นำและกล้าแสดงออก

1.8 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมส่งเสริมความคิดริเริ่ม
ของนักเรียน

1.9 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมการสอนที่
ส่งเสริมกระบวนการกลุ่ม

1.10 การเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมเป็นกิจกรรมการสอนที่
ส่งเสริมการระดมพลังสมอง

1.11 นักเรียนสามารถนำความรู้ที่ได้จากการจัดกิจกรรมการ
เรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

1.12 ถ้าให้ท่านจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม
ท่านจะทำการสอนต่อไปอีก

2. เจตคติของนักเรียนต่อการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วม

2.1 นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มอย่างสนุกสนาน

2.2 กิจกรรมที่ครูจัดให้ในแต่ละชั่วโมงมีความน่าสนใจ

2.3 กิจกรรมกลุ่มทำให้นักเรียนได้ผลงานที่มีคุณภาพมากขึ้น

2.4 นักเรียนรู้สึกพอใจที่ได้แสดงความคิดเห็นและรับฟังความ
คิดเห็นของเพื่อนในกลุ่ม

2.5 นักเรียนมีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในกลุ่ม

2.6 นักเรียนกล้าที่จะเป็นตัวแทนกลุ่มไปรายงานหน้าชั้น

2.7 นักเรียนรู้สึกพอใจในบทบาทที่ได้จากการทำงานใน
กลุ่มเพื่อน

2.8 นักเรียนรู้สึกชื่นชอบที่ครูใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอน

2.9 นักเรียนสามารถสรุปความรู้จากการเรียนได้ด้วยตนเอง

2.10 นักเรียนมีความรู้สึกว่าคุณสมบัติที่ได้รับสามารถนำไปใช้ได้

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องปรากฏดังนี้

เยาวพา เตชะอุบต์ (2517 : 157; อ้างถึงใน ครรชิต เมืองทอง . 2536 : 16) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษา เพื่อเป็นแนวทางสำหรับครูและผู้นาสง สามารถนำไปใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบรรยากาศการเรียนรู้แบบประชาธิปไตย ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้ บลุกฝังความรับผิดชอบและค่านิยมตลอดจนส่งเสริมด้านมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้เรียนและผู้สอน จึงทำให้นักวิจัยสงงที่จะใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ในการเรียนการสอน ผลที่ได้จากการวิจัยก็แตกต่างกันไป

ปัทมา เทพอักษรพงศ์ (2516 : 16-17; อ้างถึงใน จรัล านแน่น . 2535 : 29) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสอนอ่านภาษาอังกฤษด้วยกระบวนการกลุ่ม ผลปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ฉันทนา ภาคบงกช (2518; อ้างถึงใน ขวสี นาคทัต . 2524 : 20) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การสอนสังคมศึกษาหน่วยวันสำคัญของชาติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ ผลปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์มีพัฒนาการทางมนุษยสัมพันธ์และสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และมีทัศนคติในทางที่ดีขึ้น และปรากฏว่า ทัศนคติของนักเรียนพัฒนาขึ้นทุกกลุ่ม

ขวสี นาคทัต (2524) ได้ศึกษาอิทธิพลของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาศีลธรรมและความมีวินัยแห่งตน ผลของการศึกษาปรากฏว่า นักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์และนักเรียนที่เรียนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่แตกต่างจากก่อนเรียน

ไพโรจน์ ปานอยู่ (2536) ได้ศึกษาผลของการสอนโดยใช้กลุ่มสัมพันธ์ กับวิธีสอนตามปกติที่มีต่อพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มที่เข้าร่วมกลุ่มสัมพันธ์ มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมหลังการทดลอง สูงกว่าก่อนการทดลอง และมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนที่เรียน โดยวิธีสอนตามปกติ

สุวัฒนา สุวรรณเขตนิคม และสมควร วรสันต์ (2538 : 27-28) ได้ ศึกษาลักษณะการเรียนรู้ของครูในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติที่ผ่านการฝึกอบรมการสอนเจตคติ และทักษะชีวิตในการป้องกันโรคเอดส์ ด้วยกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า

1. ประสิทธิภาพสำคัญที่ครูได้รับการอบรมมีดังนี้

1.1 ครูมีความรู้ลึกที่ต่อการฝึกอบรมในครั้งนั้น

1.2 ครูได้รับความรู้ ความเข้าใจ และเป็นรูปธรรมมากขึ้น เกี่ยวกับความสำคัญของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนด้านเจตคติและทักษะชีวิตที่มีต่อ คุณภาพของของนักเรียน

1.3 ครูได้ประจักษ์ในรูปแบบและกระบวนการสอนแบบมีส่วนร่วม ตลอดจนเทคนิคและสื่อการสอน การวางแผนการสอน และการจัดกิจกรรมการเรียน การสอน

2. คู่มือครูมีประโยชน์มากในการวางแผนการสอน และการสร้างสื่อ การสอน สิ่งที่ครูต้องการให้มีเพิ่มเติมคือ ตัวอย่างการวิเคราะห์ และการเขียน เนื้อหาแผนการสอนที่เชื่อมโยงกับหลักสูตร และตัวอย่างเครื่องมือในการวัด เจตคติ และทักษะชีวิต

3. หลังการฝึกอบรม ครูทุกคนมีความปรารถนาจะกลับไปสอนให้กับ นักเรียน แต่ความเป็นจริงเมื่อกลับมาสู่โรงเรียน ครูส่วนใหญ่ได้ทำการสอนแบบ สอดแทรกความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์เท่านั้น สำหรับครูบางคนจัดการ สอนแบบเต็มรูปแบบของแผนการสอนแบบมีส่วนร่วม ได้เริ่มสอนในภาคเรียนถัดมา ส่วนใหญ่มีความพยายามสอนเต็มรูปแบบอยู่ประมาณ 2 ภาคเรียน ก็ไม่ได้สอนต่อ เนื่องจากหาเวลาในการสอนยาก และมีภาระงานมาก

4. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการสอนเจตคติและทักษะชีวิตแบบมีส่วนร่วมในการป้องกันโรคเอดส์ที่สำคัญ 2 ประการคือ

4.1 การหาเวลาในการจัดการเรียนการสอนทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหา เจตคติ และทักษะชีวิตในการป้องกันโรคเอดส์ มิได้ปรากฏในหลักสูตรโดยตรง จึงทำให้ครูหาเวลาในการสอนยาก การสอนเรื่องโรคเอดส์จึงเป็นการสอนสอดแทรกแบบไม่เป็นทางการ หรือสอนผ่านไปอย่างรวดเร็ว

4.2 ครูมีภาระงาน และความรับผิดชอบต่าง ๆ ที่จะต้องปฏิบัติในโรงเรียนมากมาย นอกเหนือจากงานในด้านการเรียนการสอน

5. นอกจากการเข้ารับการฝึกอบรม และศึกษาคู่มือครูแล้ว ปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการสอนเจตคติและทักษะชีวิตในการป้องกันโรคเอดส์ให้แก่นักเรียนคือ

5.1 ความสนใจเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนของครูเอง

5.2 การคุกคามของโรคเอดส์ในพื้นที่

5.3 การกำกับติดตามของศึกษานิเทศก์

5.4 การได้รับคัดเลือกเป็นโรงเรียนตัวอย่างของโครงการประเมินประสิทธิภาพของการฝึกอบรมของกระทรวงสาธารณสุข

6. นักเรียนได้รับความรู้เพิ่มขึ้นในเรื่อง อาการ สาเหตุ และแนวทางการป้องกันโรคเอดส์ และแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกับผู้ติดเชื้อ นอกจากนี้แล้วนักเรียนยังได้รับความรู้ เรื่องพฤติกรรมเสี่ยง ความแตกต่างและศักดิ์ศรีระหว่างชายหญิง และการปฏิเสธเพื่อน นักเรียนชอบทำกิจกรรมในชั้นเรียนเพราะได้รู้เรื่องเกี่ยวกับผู้ติดเชื้อ ได้แสดงบทบาทสมมติ ได้ดูวีดิทัศน์ ได้ทำงานกลุ่มและได้แสดงความคิดเห็น โดยนักเรียนรู้สึกว่าเป็นชั้นเรียนที่สนุกและคลายเครียดด้วยเนื้อหาที่น่าสนใจ และทุกคนสามารถแสดงออกได้โดยไม่ต้องกลัวว่าจะผิด

7. ครูทุกคนมีความเห็นเหมือนกันว่า ควรขยายโครงการฝึกอบรมนี้ให้กับสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติในอนาคต

เล็กซ์ (Lex. 1973 : 60-93; อ้างถึงใน ทองคำ บุญประเสริฐ . 2535 : 98) ได้ทำการศึกษาด้วยการทดลองสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

กับนักศึกษาปีที่ 1 ของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งในรัฐอินเดียนา (Indiana) ผลจากการทดสอบก่อนสอนและหลังสอน พบว่าไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระหว่างกลุ่มทั้งสองกลุ่ม แต่พบว่า กลุ่มทดลองมีความพอใจในประสบการณ์ที่ได้รับและยินดีร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ยังมีความต้องการที่จะเรียนแบบกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์อีก

จอห์นสัน และคณะ (Johnson and others. 1993 : 173-178) ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับผลของการร่วมมือและการแข่งขันในห้องเรียนของนักเรียนระดับประถมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ถ้าเป็นการแก้ปัญหา ควรให้นักเรียนร่วมมือกันทำงาน ไม่ควรให้แข่งขันกัน และนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มร่วมมือกันทำงานจะมีลักษณะเป็นมิตรมากกว่ามีความปลอดภัยมากกว่า ตั้งใจทำงานมากกว่า และพร้อมที่จะทำตามคำแนะนำของเพื่อน นอกจากนี้นักเรียนที่อยู่ในกลุ่มร่วมมือกันทำงานจะมีความตึงเครียด หรือวิตกกังวลน้อยกว่ากลุ่มแข่งขัน มีลักษณะมุ่งมั่น และมีประสิทธิภาพในการทำงานมากกว่ากลุ่มแข่งขันและยังมีความพึงพอใจในการได้อภิปราย

โรเจอร์ วอร์เรน และแบร์ (Rogers Warren and Bear. 1976 : 335-354; อ้างถึงใน พวงแก้ว เนตรโรภารักษ. 2531 : 38) ได้ทดลองสอนพฤติกรรมร่วมมือและการยกย่องชมเชยแก่เด็กเล็กโดยใช้ตัวแบบและการเสริมแรงทางบวกในการฝึก ผลการศึกษาพบว่า การใช้ตัวแบบและการเสริมแรงทางบวกสามารถเพิ่มพฤติกรรมการรายงานถึงความร่วมมือ และการชมเชยผู้อื่นอย่างถูกต้องตรงกับการกระทำจริง รวมทั้งสามารถเพิ่มการแสดงพฤติกรรมจริงในการร่วมมือและการชมเชยผู้อื่นมากขึ้นด้วย

บาร์ตัน และแอสเซียน (Barton and Asscian. 1979 : 417-430; อ้างถึงใน พวงแก้ว เนตรโรภารักษ. 2531 : 38) ได้ฝึกการร่วมมือทางกายและร่วมมือทางวาจาแก่เด็กเล็กอายุ 3-3ปีครึ่ง ในการเล่นร่วมกันโดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ฝึกการร่วมมือโดยแสดงพฤติกรรมทางกาย เช่น ส่งของให้เพื่อน ฝึกกลุ่มที่ 2 ฝึกการร่วมมือ โดยแสดงพฤติกรรมสองอย่างร่วมกัน เช่น การพูดแสดงความคิดเห็นต่อเพื่อน และกลุ่มที่ 3 ฝึกให้แสดงพฤติกรรมทั้ง

สองอย่างร่วมกัน โดยผู้ทดลองใช้วิธีการหลายอย่างร่วมกัน เช่น ให้ความแนะนำ
ให้ดูตัวแบบ บอกให้ทำ และให้การชมเชย ผลการศึกษาพบว่า เด็กมีพฤติกรรม
ที่ต้องการเพิ่มขึ้น

งานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษารายกรณี ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปไว้ดังนี้

นิรมล คงอินทร์ (2532) ได้ศึกษาพฤติกรรมการสอนและการเรียน
การสอนภาษาอังกฤษในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของครู 4 คน และนักเรียน 4
ห้องเรียนใน 4 โรงเรียน เขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรดิตถ์ โดยใช้วิธีการ
สังเกตและการทดสอบพบว่า นักเรียนที่สอนโดยครูที่ใช้เทคนิคการยึดกิจกรรม
เพื่อสื่อความหมายจะได้รับความสนุกสนาน และผ่อนคลายกว่านักเรียนที่สอน
โดยวิธีครูถาม-นักเรียนตอบแล้วให้นักเรียนทำแบบฝึกหัดโดยการเขียน

รัตน์ บัวสนธิ์ (2535) ได้ศึกษาการพัฒนาหลักสูตรและการจัด
การเรียนการสอน เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยทำการวิจัยเป็นรายกรณี
ศึกษาชุมชนแห่งหนึ่งในเขตภาคกลางตอนล่าง สรุปได้ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน มีระดับความ
สัมพันธ์ดีโดยขึ้นอยู่กับตัวบุคคลหลัก คือผู้บริหารโรงเรียน ซึ่งมีปัจจัยสายสัมพันธ์
เครือญาติจากการแต่งงานเป็นเหตุส่งเสริมสนับสนุน แต่การดำเนินกิจกรรม
การเรียนการสอนในโรงเรียนมีบรรยากาศ เป็นแบบปล่อยปละละเลย ผู้บริหาร
โรงเรียนไม่มีศักยภาพในการพัฒนางานวิชาการโรงเรียนอย่างเพียงพอ และ
โรงเรียนกับชุมชนไม่เคยมีการวางแผนร่วมกันเกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการ
สอนมาก่อน

2. โรงเรียนและชุมชน สามารถช่วยกันกำหนดเนื้อหาที่เป็นภูมิปัญญา
ท้องถิ่น วัตถุประสงค์ของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อและ
วิธีการวัดผลและประเมินผลการเรียนได้สอดคล้องกับสิ่งที่แสดงถึงภูมิปัญญาของ
ท้องถิ่นจริง ๆ

3. นโยบายการควบคุมทางวิชาการจากหน่วยงานบังคับบัญชาส่วน
กลาง เป็นอุปสรรคที่ทำให้การใช้หลักสูตรติดขัด อีกทั้งความไม่ชำนาญและไม่
สนใจทางวิชาการอย่างเพียงพอของผู้บริหารโรงเรียนมีแนวโน้มทำให้การใช้

หลักสูตรไม่ประสบผลสำเร็จ นอกจากพื้นฐานทางความเข้าใจทางวิชาการของครูที่แตกต่างกัน ก็จะทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลแตกต่างกัน นักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นไปตามวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมที่กำหนดไว้ในหลักสูตร ซึ่งเป็นลักษณะเช่นเดียวกับผู้รู้ในท้องถิ่น ชุมชนที่ให้ความสนใจ และสนับสนุนการร่วมกิจกรรมการเรียนการสอน

4. ในด้านตัวหลักสูตรนั้น มีส่วนที่จะต้องแก้ไขคือ เนื้อหาเกี่ยวกับบุคคลสำคัญของชุมชน และการกำหนดเวลาเรียนตามเนื้อหาต่าง ๆ ของหลักสูตรยังไม่เหมาะสมนัก สำหรับการประเมินด้านผู้ปกครอง พบว่า ผู้ปกครองให้การสนับสนุนการนำหลักสูตร

ประวัติ เอราวรณ (2539) ได้ทำการศึกษาการเสริมสร้างพลังอำนาจครู โดยกรณีศึกษาใช้การวิจัยแบบสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า เงื่อนไขที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนมี 3 ประเภทได้แก่

1. ลักษณะการบริหารงานของผู้บริหารเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ช่วยให้เกิดการปรับปรุงโครงสร้างการบริหารและระบบการดำเนินการต่าง ๆ ภายในโรงเรียน การเสริมสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมในการบริหาร การส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในการพัฒนางานร่วมกันของครู รวมไปถึงการปรับปรุงบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในการทำงาน

2. ระบบการสนับสนุนจากภายนอกโรงเรียน ซึ่งเป็นการกระตุ้นให้เกิดการปรับปรุงการทำงานของโรงเรียนโดยเน้นกระบวนการและการแก้ปัญหาาร่วมกันของครู การได้รับการสนับสนุนทรัพยากรและการฝึกอบรมและการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาเพื่อยกระดับสถานภาพของโรงเรียน โดยในกระบวนการปรับปรุงและพัฒนาในโรงเรียนได้คำนึงถึงปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างพลังอำนาจครูคือ อีสุภาพในการทำงาน การมอบอำนาจหน้าที่ การมีส่วนร่วมบรรยากาศในการทำงาน การสร้างทีมงาน ข้อมูลย้อนกลับ การยกย่องชมเชยขวัญ กำลังใจและรางวัล โอกาสในการเรียนรู้ การทำให้เกียรติและไว้วางใจ

และการยอมรับความผิดพลาดร่วมกัน ซึ่งสิ่งจูงใจในการเสริมสร้างพลังอำนาจครูก็คือ รางวัลและการชมเชย การฝึกอบรมและการพัฒนา สถานภาพของครู ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงาน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เอื้อต่อการทำงาน และเงินเดือน สวัสดิการ ซึ่งการทำให้สิ่งจูงใจเหล่านี้แก่ครูต้องยึดหลักสำคัญคือ ต้องทำให้เกียรติ ให้อำนาจและข้อมูลสารสนเทศที่จำเป็นอย่างเปิดเผยและทำให้การมีส่วนร่วมในทุกระดับ

ชอร์ต เกียร์ และเมลวิน (Short Greer and Melvin. 1978; อ้างถึงใน พวงแก้ว เนตรโรภารักษ์. 2531 : 38) ได้สร้างรูปแบบการเสริมสร้างพลังอำนาจแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา โดยมีโรงเรียนเข้าร่วมโครงการ 9 โรงเรียน ซึ่งแต่ละโรงเรียนจะมีอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับค่าจ้าง งบประมาณและหลักสูตรที่ใช้ นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาบุคลากรในโรงเรียน การช่วยเหลือให้ครูได้เรียนรู้การตัดสินใจและรับผิดชอบงาน รวมถึงการพัฒนาบทบาทในการจัดการเรียนการสอนของครู การเสริมสร้างพลังอำนาจให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต และมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันระหว่างโรงเรียนในโครงการ ผลจากการเสริมสร้างพลังอำนาจ พบว่า มีจำนวน 6 โรงเรียน ที่มีความเข้าใจในการเสริมสร้างพลังอำนาจ และมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารงาน และวัฒนธรรมในการทำงานได้อย่างชัดเจน แต่อีก 3 โรงเรียนที่เหลือไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร

จากงานวิจัยที่กล่าวมาจะเห็นว่าส่วนแต่เกี่ยวข้องการมีส่วนร่วมและการศึกษารายกรณีแทบทั้งสิ้น แต่ยังไม่ปรากฏว่า มีงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษารายกรณีเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียน ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาและติดตามผลการจัดการเรียนการสอนแบบมีส่วนร่วมในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดสระแก้วขึ้น เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น